

ЗАГАЛЬНА ПЕДАГОГІКА ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

УДК 378.091

Б. Б. БУЯК

ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ВИКЛИКИ СУЧАСНІЙ УНІВЕРСИТЕТСЬКІЙ ОСВІТИ

Проаналізовано один із викликів сучасній цивілізації, зокрема, виклик її здатності протистояти руйнівним тенденціям і підтримати тенденції творчі, прогресивні в контексті розвитку освітньої сфери. Досліджено вплив процесів глобалізації на систему університетської освіти загалом і національну університетську освіту зокрема. Дано оцінку розвитку університету як інноваційного вищого навчального закладу (ВНЗ). Згідно з результатами критичного висвітлення здобутків вчених сформовано перелік питань, що залишилися невирішеними, і визначено місце реалізованого дослідження у вирішенні означеної проблеми.

Ключові слова: освіта, університет, глобалізаційні виклики, ключовий підхід, національна університетська освіта.

Б. Б. БУЯК

ГЛОБАЛИЗАЦИОННЫЕ ВЫЗОВЫ СОВРЕМЕННОМУ УНИВЕРСИТЕТСКОМУ ОБРАЗОВАНИЮ

Проанализирован один из вызовов современной человеческой цивилизации, в частности, вызов её способности противостоять разрушительным тенденциям и поддержать тенденции творческие, прогрессивные в контексте развития образовательной среды. Исследовано влияние процессов глобализации на систему университетского образования вообще и национальное университетское образование в частности. Дана оценка развития университета как инновационного вуза. В соответствии с результатами критического освещения достижений ученых сформировано перечень вопросов, которые остались нерешенными, и определено место реализованного исследования в решении указанной проблемы.

Ключевые слова: образование, университет, глобализационные вызовы, ключевой подход, национальное университетское образование.

В. В. ВУІАК

GLOBALIZATION CHALLENGES TO MODERN UNIVERSITY EDUCATION

This article presents the analysis of one of the challenges to modern civilization, in particular, the one to its ability to resist destructive tendencies and support the creative and progressive ones in the context of the development of the educational sphere. The impact of the globalization processes on the system of university education in general, and the national university system in particular has been researched. The level of development of a university as an innovative higher educational institution has been made an assessment of. On the basis of the analysis of the achievements of prominent scientists on this issue a list of unsolved questions has been made, as well as the role of the given research in the solution of the mentioned problem was defined.

Keywords: education, university, globalization challenges, key approach, national university education.

Фундамент, на якому кожне суспільство базує своє майбутнє, складається зі знань, які воно використовує, та освітньої системи, здатної розширювати і передавати ці знання. Сучасний процес глобалізації розширює суперечність між новими конструктивними вимогами, що висувуються «суспільством знань» чи «інформаційним суспільством», і консервативністю, а то й статичністю основних освітніх систем, через які ці знання здобуваються [29, с. 206].

П. Чіттиватананонг визначає глобалізацію «як вільний потік у глобальному масштабі інформації, товарів, послуг, капіталу, технологій, цінностей і культур» [13, с. 11].

В умовах сучасної України, як і всього світу, спостерігається перехід глобалізації «зі сфери фінансів та економіки ... у сферу соціальну, гуманітарну та політичну». При цьому необхідно розрізняти два аспекти глобалізації: перший – «як природний, об'єктивний процес», другий – «як силовий, примусовий (в інтересах так званих «глобалізаторів») процес» [4, с. 69]. Традиційні освітні системи, як правило, ґрунтуються на принципі «освіта на все життя». В наш час активно пропагується принцип набуття «освіти впродовж усього життя» [8].

Мета статті – проаналізувати вплив сучасних глобалізаційних процесів на систему університетської освіти в світі, в т. ч. в Україні, та окреслити тенденції розвитку університету як модерного інноваційного ВНЗ.

У Меморандумі про навчання впродовж усього життя, який був підготовлений Комісією Європейського Союзу і схвалений 30 жовтня 2000 р., пропонується шість ключових підходів [16].

1. Нові базисні вміння для всіх (потрібно забезпечити загальний і постійний доступ до навчання для отримання і поновлення навичок, які необхідні для довготривалої участі в суспільстві знань. Базисних умінь є п'ять: вміння працювати з інформаційно-обчислювальною технікою, іноземні мови, технічна культура, підприємництво, соціальні навички (вміння бути більш самостійним через самоспрямованість, самовпевненість, ризикованість). Цей перелік умінь, кваліфікацій і досвіду, які потрібні на нинішньому ринку праці, постійно змінюються).

2. Більше інвестувань у людські ресурси (варто суттєво підняти рівень інвестицій у людські ресурси, щоб зробити більш пріоритетним здобутком Європи її людей).

3. Інновації у викладанні та навчанні (активно впроваджувати ефективні методи та умови викладання і навчання для континууму навчання впродовж усього життя).

4. Цінність навчання (удосконалити засоби, за допомогою яких оцінюються участь у процесі та результати навчання впродовж усього життя, особливо в неофіційному та неформальному навчанні).

5. Переусвідомлення керівництва та консультування (забезпечити спрощеність отримання високоякісної інформації та порад щодо можливостей навчання у світі і впродовж усього життя).

6. Наближення навчання до споживача (надання можливості навчання впродовж усього життя максимально наближеного до учнів, в їх власній громаді та за допомогою сучасних технічних засобів, де це потрібно).

Традиційно університети функціонують на локально фіксованому місці, яке залишається недосяжним для багатьох мешканців регіонів. Як правило, їх робота базується на залученні професорсько-викладацького персоналу і при цьому нехтується внесок, який здатні зробити інші складові суспільства. Навчальний процес ґрунтується на однорідному змісті чи за освітніми стандартами, тоді як ефективна освіта повинна впроваджувати освітнє та культурне розмаїття. Переважна більшість університетів України до недавнього часу працювали на єдиному державному джерелі фінансування, яке не йшло у ногу зі зростаючими обсягами знань та потребами в освіті впродовж усього життя, тобто зі зростанням вартості освіти.

Як зазначає К. Мацуура, «мету освіти не можна далі зводити до простої передачі знань або до опанування професійними компетенціями певного фаху. Ми не мусимо забувати, що освіта буквально означає «просвітлювати», давати змогу тим, хто вчиться, виявляти весь свій потенціал» [18, с. 43].

Міжнародний аналітичний огляд стратегії розвитку освіти на початку XXI ст., проведений В. Федорченком, свідчить, що «нові «цивілізаційні виклики» закономірно приводять більшість країн до «освітнього буму», до хвилі глибоких реформ у системі освіти, що спостерігається в таких країнах, як США, Велика Британія, Китай, країни Східної Європи, Південно-Східної Азії, Південної Америки». Він же стверджує, що «освіта як одне з основних прав людини є ключем до стійкого розвитку, миру і стабільності як у самих державах, так і у відносинах між ними, і у зв'язку з цим є необхідним засобом ефективної участі в житті суспільства та в економіці XXI століття, які охоплені прискореною глобалізацією» [29, с. 206].

Глобальні процеси, які охоплюють цивілізацію, найвиразніше ілюструє глобальний розвиток засобів зв'язку. Преса, радіо, телебачення, Інтернет як основні компоненти мас-медіа постійно розвиваються [9, с. 12]. Проте їх кількісні показники не завжди ідуть в ногу з якісними. Найвідоміший з глобальних процесів – феномен Інтернету – як альтернативна форма отримання інформації, здобуття та поширення знань є підґрунтям нової форми організації навчального процесу [3, с. 132]. Цілком очевидно, що розробка нових освітніх технологій сприятиме підвищенню освітнього рівня та поширенню знань, а також неодмінно зумовить докорінні зміни систем освіти в усьому світі. Дослідженню процесів «технологізації освіти як історичної неперервності» розвитку освіти в Україні присвячена монографія колективу авторів на чолі із С. Сисоєвою [24], а сучасним освітнім технологіям – у навчально-методичному посібнику за редакцією О. Пехоти [23].

За твердженням аналітиків, в наш час найбільш виразно проявляються дві полярні тенденції можливих варіантів розвитку цивілізації [27, с. 510–511].

1. «Глобалізація інформатизації». За цим варіантом стоять найбільш потужні країни світу (насамперед члени «великої сімки»). Вони ратують, щоб зберегти розподіл країн на три світи відповідно до досягнутого рівня розвитку: 1) першу групу утворюють держави з найвищою інформаційною фазою розвитку – постіндустріальною. Це світова еліта, яка виробляє «знання», «інформацію» та визначає «процес», «دوزи» та засоби передання цих «знань» решті людства; 2) до другої групи належать країни, які, базуючись на цих «знаннях», забезпечують виробництво матеріальних цінностей, що потрібні для функціонування всієї цивілізації; 3) третя група країн виробляє сировину, а також здійснює її первинну чорнову обробку та задовольняється мінімально дозволеним рівнем «знання» та життя.

2. «Глобалізація економіки» чи «концепція сталого розвитку». Ідеологи і натхненники цього варіанта опираються на перспективу формування, розвитку та піднесення у кожної людини інтелектуально-духовного змісту і відносно задоволення обмежених матеріальних потреб всіх людей на Землі.

Сучасний стан розвитку науки і технологій дозволить при існуючих на планеті ресурсах забезпечити людину належним рівнем задоволення її потреб [27, с. 511]. Проте головною перешкодою реалізації цього варіанта є існуючі політичні системи, засоби виробництва, що засновані на бажанні отримувати максимальні прибутки, слабкість громадського самоусвідомлення, консервативність системи освіти і низький рівень культури значної частки населення, неосвіченість і поширення «цінностей» масової культури.

На наше переконання, найголовніший потенціал, яким володіє сучасна Україна, – це духовно-інтелектуальний, сконцентований у сферах фундаментальних наук, вищої школи та всієї системи освіти, новітніх технологіях і всіх проявах культури. Крім того, це середовище, що є носієм цього духовно-інтелектуального потенціалу, яке здатне до самооновлення.

Сучасний університет приречений самим розвитком суспільства бути тим середовищем, що не тільки об'єднує в собі самі знання і засоби їх передання та отримання, а й яке максимально сприяє самопродукуванню та розширенню духовно-інтелектуальних можливостей суспільства [20, с. 15].

Головна формула та зміст ідеології сучасного університету – це визначення і прийняття тези, що поза освітньо-науковою сферою неможливі підготовка, навчання та формування сучасної освіченої людини, особистості і фахівця у кожній галузі людської діяльності [1, с. 27; 4, с. 77]. У зв'язку з цим не можна не погодитися із В. Тацієм, який вказує, що «розумний, поміркований консерватизм завжди був і має бути в системі освіти, яка зазнає великих змін. Можуть змінюватися політична орієнтація, політична, економічна системи, а вища школа має послідовно розвиватися» [28, с. 4].

Характеризуючи процеси у вищій школі, наведемо вислів М. Квієка, «що університет, який у сучасній формі був тісно пов'язаний з державно-політичним механізмом ХІХ ст. і який у другій половині ХХ ст. все більше залежав від загального добробуту, поступово почав змінюватися від елітарної до масової і, як зараз вважають, до майже загальної моделі участі» [15, с. 107]. Вчений відзначає, що «глобалізація спричинила знецінення всіх національних проєктів, одним з яких є (національно і державно орієнтований) університет. Якщо за університетом більше не стоять ідеї нації – дух і (національна) культура, то або необхідно

визначити нові ідеї, або університет буде приречений здатися на милість всеосяжній логіці захисту прав споживачів. У межах цієї логіки університет, позбавлений сучасної національної і державної місії, існує з технократичної точки зору просто для «продажу» свого освітнього «продукту» як бюрократична освітня корпорація» [15, с. 117].

У відповідь на глобалізацію в усьому світі створюються консорціуми університетів, що дозволяє задовольняти потреби молоді в поширенні асортименту послуг у сфері освіти. Найефективнішим способом входження у світ дистанційного навчання університети вважають створення на базі новітніх інформаційних технологій високоякісних програм для вищої освіти. Найбільша педагогічна новація в університетах – це опора на новітні технології навчання, нові форми оцінки рівня знань, нові інтерактивні засоби організації навчання, індивідуальна форма взаємодії, що робить дистанційне навчання привабливішим за традиційні очні курси.

Сучасна організація навчального процесу в університетах спирається на надання студентові свободи у виборі значної кількості та певної послідовності у вивченні окремих курсів. Таку ж свободу вибору має й викладач [13, с. 17].

В. Ходаков та деякі інші дослідники сформувавши певні закономірності реформування освітніх систем у світі, які, відповідно, зумовлені загальними причинами, що виникли під впливом глобальних чинників [31, с. 91–92].

Демографічний вибух наприкінці 40-х років ХХ ст. зумовив у 1960–1970-х рр. різке збільшення кількості студентів у світі – з 12 до 34 млн. [17, с. 46]. У дослідженні О. Глузмана доведено, що наслідком відкритого прийому у ВНЗ є зростання контингенту студентів за останні 10 років: у США, Франції – в 3 рази, в Японії, Великій Британії – в 2,5 рази, в Німеччині – в 2 рази [10, с. 25].

Вибух наукової інформації призвів до того, що сучасна людина стала заручником інтенсивно наростаючої лавини нових знань.

Зростання виробничої мобільності спричинило динамічний характер зникнення старих і виникнення нових професій, збільшення резерву кадрів вищої кваліфікації, міграцію працездатного населення з аграрної сфери у виробництво, сферу обслуговування та ін.

Збільшення впливу науки і сучасної техніки, інноваційних технологій на життя суспільства та окремої особистості [29, с. 211].

Розвиток засобів масової інформації та комунікації, особливо телебачення, та новітніх форм зв'язку (Інтернету, соціальних мереж, дистанційних форм навчання) [9, с. 13].

Збільшення вільного часу, коли людина не зайнята на виробництві за рахунок впровадження нової техніки і технологічного процесу.

Загальне зростання добробуту.

Демократизація різних форм соціального життя [26, с. 183; 29, с. 209].

Суттєве зростання середнього віку життя людей за рахунок розвитку охорони здоров'я та прогресу в медичній науці.

Зростання загрози деформації геофізичного середовища життєдіяльності людини.

Розповсюдження «хвороб» цивілізованого світу, поява їх нових форм, зростання злочинності серед молоді.

Із розвитком цих та інших процесів сформувалися світові тренди вищої освіти: масовізація; дефундаменталізація; реінституціоналізація; інтернаціоналізація; маркетингізація; автономізація [2, с. 53].

Наведемо загальні характеристики університету «нового типу» чи так званого «глобального університету». На думку Р. Мейсона, «нові» університети діють так: студенти з різних країн світу мають можливість спілкуватися між собою та з викладачами; викладачі та навчальні заклади чітко заявляють про своє намагання залучити студентів з різних країн; зміст курсових матеріалів орієнтовано на інтернаціональний склад студентства; для підтримки та управління навчанням студентів з різних країн створюються організаційні та технологічні служби підтримки; навчальний процес не обмежений однією програмою та одним предметом, у ньому беруть участь більше ста студентів» [33].

Однак необхідно визнати, що вирішальними для розвитку освіти в сучасних умовах є економічні міркування. Студенти повинні набувати певних знань і навичок, щоб конкурувати у

світовій економіці, на ринку праці. Крім того, кваліфікований кадровий потенціал слугуватиме країні дієвою зброєю у глобальному змаганні [11, с. 248].

Заслуговує на увагу думка О. Дем'янчука, що сучасна університетська освіта робить наголос на розвитку комунікативних і творчих здібностей, конструктивної пристосованості до динамічних змін. Власне, ці навички покликані слугувати передусім економічним намірам [13, с. 15]. Тому потрібні глибокі дослідження, щоб встановити, куди ведуть світ нинішні тенденції. У нашому глобалізованому, взаємозалежному світі ці аспекти сучасної системи освіти набувають міжнародного характеру.

Г. Дейлі стверджує, що швидке і комплексне економічне зростання неодмінно призведе до глобальної кризи, якщо уряди держав світу не досягнуть згоди щодо рівномірного розподілу прибутків, соціальної рівноваги, захисту довкілля як для теперішнього покоління, так і для нащадків [11]. Зазначений комплекс проблем вдасться вирішити лише завдяки виваженій політиці, переходу до концепції сталого розвитку, на першому етапі, в галузі освіти і, у подальшому, суспільства та цивілізації.

Підґрунтя концепції сталого розвитку людства заклав сенатор В. Фулбрайт, започаткувавши у 1946 р. найбільш масштабну програму наукових обмінів США, котра діє донині. Щодо формування В. Фулбрайтом ідеї цілісності та взаємозалежності світу М. Богачевська-Хом'як висловила так: «Розглядаючи попелище Європи й розмірковуючи, як запобігти повторення таких війн, він (Фулбрайт – Б. Б.) вирішив, що тільки вмінням думати про світ як одну глобальну одиницю людство збереже себе. Це можливо лише за умови пізнання інших суспільств» [5, с. 6].

Стає очевидним, що людство змушене виробити та перейти на нову концепцію розвитку цивілізації. Такою концепцією прийнята на світовій конференції ООН у Ріо-де-Жанейро (1992 р.) концепція сталого розвитку суспільства.

У своїй «теорії універсального еволюціонізму» М. Моїсєєв стверджує, що «розробка такої стратегії здається найфундаментальнішою проблемою і потребою науки за всю історію людства» [21, с. 66]. Він зазначає, що «якщо людина не знайде необхідного ключа до своїх взаємовідносин з Природою, то вона приречена на загибель» [21, с. 11]. Цікавою є думка І. Стенгера та І. Пригожина, що «закони рівноваги мають високу узагальненість: вони універсальні» [с. 54].

Закони ж природи, які мають всеохоплююче значення, прийнято називати принципами. В зв'язку з цим можна стверджувати про концептуальну єдність принципів сталого розвитку в освітній сфері, індивідуалізацію діяльності фахівця, концепції безконфліктної педагогіки, педагогіки добра [14], онтопедагогіки чи педагогіки розвитку особистості, інвайронментальної педагогіки [22] чи педагогіки гармонії.

У контексті нашого дослідження варто проаналізувати групи рушійних сил, які зумовлюють глобальні процеси, глобальний характер перетворень загалом та університетської освіти зокрема:

- «взаємозумовленість і всеохоплюваність» виробничих і технологічних процесів (винахід відбувається в одній країні, розробка – в іншій, а виробництво – у третій);
- «мобільність трудових ресурсів» (ще від 70-х років ХХ ст. відбувається зовнішня міграція з країни в країну, динамічно зростає і внутрішня міграція);
- «торгівельно-комерційний бум» (набуває інтернаціонального характеру);
- «електронно-інформаційна революція» (гроші змінюють своє місцезнаходження і власника зі швидкістю електронних сигналів, інформаційні потоки долають усі кордони, а часом посягають і на суспільства);
- «тотальне забруднення» оточуючого середовища і пограбування природних ресурсів (глобальна проблема для всіх країн світу);
- «стандартизація» споживчих смаків і переваг розповсюдження «масової культури» на всі континенти і прошарки суспільства (призводить до нівелювання, знищення національних особливостей та рис);
- «розпад соціалістичної системи», крах СРСР та агресивна політика Росії – найвагоміші пришвидшувачі світової реструктуризації.

Наслідком виникнення та акселераційної дії зазначених рушійних сил є дисбаланс функціонування різних соціальних підсистем, що зумовлює особистісний дисбаланс. Інтенсивність та частота впливу цих рушійних сил на кожну людину з часом істотно зростають. Її звичайні уявлення руйнуються, адаптаційні механізми не встигають адекватно реагувати на постійний потік змін, які відбувається. Людина використовує будь-які уявлення, що здаються їй надійними та усталеними. Саме на цій хвилі почала розвиватися ідея про сталий, збалансований розвиток, де головним пріоритетом є люди, а не цифри та показники економічного зростання.

Варто погодитися з висновком А. Федотова, «що економічне зростання (середньостатистичне на планеті) має бути констатованим або ж взагалі зупинене і трансформоване в гармонійний розвиток людства, тобто у процес вдосконалення людини, її творчих і духовних начал, у процес накопичення знання та вдосконалення технологій при квазінульовому економічному зростанні. Розвиток людства не має межі» [30, с. 39]. Він же ставиться «до освіти як до відображення наукової картини світу» [30, с. 41].

На думку Ф. Олтбека, «із зростанням комерціалізації вищої освіти ринкові цінності проникли у традиційний університетський кампус. Одним з головних чинників стосовно цього є зміна у ставленні суспільства до вищої освіти: воно зараз як «приватне благо», що приносить користь тим, хто навчається чи займається дослідницькою діяльністю. З цієї точки зору виправданий той факт, що користувачі повинні платити за цю послугу, як вони платять за всі інші види послуг. Надання знання стає ще одним видом комерційної діяльності. Основний провайдер суспільних фондів – держава – з плином часу не бажає чи не може надавати ресурси, що потрібні для розширення сектору вищої освіти. Від працівників університетів та інших навчальних закладів очікують на віднайдення якомога більшої кількості джерел самофінансування. Вони зобов'язані думати переважно про себе як про бізнесові підприємства і менше – як про навчальні заклади» [32].

Я. Садлак говорить про «відверте визнання того, що глобалізація стала постійною рисою нашого соціального, економічного та культурного простору. Суттєво важливо використати те, що вона пропонує, а також запобігти небезпекам, які вона несе із собою» [24, с. 106].

Процеси глобалізації призводять до перегляду таких фундаментальних визначень, як демократія, громадянство, свобода і політика, а також соціальна роль університету [12, с. 104]. Виникнення глобального ринку, глобальної економіки та зниження ролі держави потребують врахування нових відношень між державою та університетом в епоху глобалізму.

Глобалізація зумовлює появу нових технологій, нових форм навчання, нового складу студентів (зростання розбіжностей за віком). Набуває масовості післядипломна освіта тих, хто працює, і тих, хто навчається протягом усього життя. Утворюються та активно пропонують свої послуги нові провайдери вищої освіти: комерційні корпоративні університети, віртуальні університети, змішані (традиційні та віртуальні) провайдери. Одночасно формуються нові та більш глобалізовані вимоги та сподівання студентів, що орієнтовані на ринкові відносини. Наукові дослідження у галузі вищої освіти опинилися перед поєднанням нової якості та нової кількості.

Таким чином, в основі популярної концепції сталого розвитку людства лежить неперервний процес розширення можливостей для вибору людиною власних шляхів і засобів підвищення якості свого життя за рахунок саморуху, самовдосконалення, власних зусиль і намагань, а не за рахунок поглинання невідтворюваних енергії, речовини та ресурсів, і при цьому не за рахунок та без позбавлення майбутніх поколінь задовольняти свої потреби в якісному житті.

З урахуванням вищеописаних аргументів потрібно формувати модель розвитку університетської системи освіти, що міститиме як суб'єкт та умови оцінки, так і об'єкт оцінки з позиції характеристик, індексу людського розвитку. Один з можливих варіантів вирішення цієї проблеми пропонує Л. Вербицька, стверджуючи, що «необхідне формування регіональних міждисциплінарних наукових проектів для вирішення, у першу чергу, екологічних, соціальних та економічних регіональних проблем, розробки тактичних і стратегічних планів розвитку, побудови сталих моделей для прогнозів, що враховують різноманіття чинників, які впливають на стан регіональної економіки і соціальної сфери» [7, с. 22].

Нинішні університети вимагають суттєвої модернізації, щоб набути підприємницького характеру, а їх адміністрації – структури і поведінки вищого управлінського ланцюга корпорації. Змістом підприємницької діяльності університету є обслуговування регіону на взаємовигідних та прибуткових напрямках. Сучасний університет підвищує культурно-освітній рівень у регіоні, надає можливості працевлаштування, глобалізує регіон шляхом поєднання місцевих можливостей із глобальними реаліями, притягує кваліфіковані людські ресурси та підприємства, що базуються на знаннях. Створення наукових парків і проведення прикладних досліджень, розробка інноваційних програм для бізнесу – все це перетворює університет в ядро економічного розвитку регіону. У традиційному сенсі університет перетворюється у центр збереження традицій, культурного надбання, саморозвитку талановитої молоді.

Глобалізаційні процеси у практиках країн світу за значимістю і сутністю впливу на системи університетської освіти висувають більше спільних, ніж відмінних, проблем перед науковцями, освітянами та студентами. Як констатує М. Богачевська-Хом'як, «проблеми в українських й американських науковців-викладачів спільні: брак часу на власну працю, незадоволення низькою платнею та рівнем навченості теперішнього суспільства, ... як забезпечити достатнє фінансування, рівний доступ до якісної освіти, баланс між наукою та потребами ринку, досягти соціалізації студентів як самостійних продуктивних громадян країни, не зашкодивши ані розвиткові особистості, ані єдності держави» [6, с. 6].

Прийняттям у 1999 р. Болонської декларації Європа вступила в епоху глобальних перетворень національних систем освіти, визначальною метою яких є створення якісно нової системи, що надала би реальну можливість кожній людині здобувати і поновлювати власні знання упродовж усього життя.

Отож, в контексті реалізації дослідження нами визначені основні глобальні процеси і проблеми світового рівня в конструктивному аспекті сталого розвитку, що неодмінно зумовлюють зміни університетської освіти: глобалізація ринків праці та послуг, у т. ч. навчальних; глобальний бум засобів зв'язку, поширення масової інформації; глобалізація економіки та інформатизації; глобалізація торгівельної системи; акселерація соціально-економічних та педагогічних процесів; тотальна інформатизація суспільства і, як наслідок, перехід до «суспільства знань»; зміна цінностей; розширення структури університетської освіти від елітарної до масової з набуттям постнаціонального характеру; виникнення та поширення інноваційних освітніх технологій; розширення свободи вибору навчальних програм, форм і часу навчання; зростання: кількості студентів, наукової інформації, мобільності, добробуту, вільного часу, демократизації, вікових параметрів тих, хто вчиться, злочинності, антропогенного навантаження на довкілля, інтернаціонального складу студентства, різноманіття форм навчання, часу навчання, навчання впродовж усього життя, якості освіти, протиріччя між якістю освіти, що надають традиційні університети, і потребами сучасних практик, потребами людини, швидкостей; держава більше не бажає чи не може бути основним провайдером університетської освіти і, як наслідок, формуються шість ключових ідей: нові базисні вміння для усіх (інформаційні технології, іноземні мови, технічна культура, підприємництво, соціальні навички), більше інвестувань в людські ресурси, інновації у викладанні та навчанні, цінність навчання, переусвідомлення керівництва і консультивання, наближення навчання до дому; адаптаційні механізми людини не встигають за цими змінами; фундаменталізація, гуманізація та екологізація, які спираються на новітні наукові уявлення про взаємодію природи та людини, співіснування людини з людиною, загальні закони «універсального еволюціонізму».

ЛІТЕРАТУРА

1. Астахова В. Наукові дослідження у приватних ВНЗ: перші досягнення, перспективи / В. Астахова // Вища освіта України. – 2001. – № 1. – С. 22–27.
2. Багіров В. С. Світові тренди вищої освіти / В. С. Багіров // Міжнародна співпраця університетів як невід'ємна складова інноваційного розвитку вищої школи: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Чернівці, 16–18 травня 2013 р. – Чернівці: ЧНУ ім. Ю. Федьковича, 2013. – С. 53–54.
3. Березовська І. Інформаційні технології і роль викладача вищого навчального закладу в Україні сьогодні / І. Березовська // Україна в сучасному світі: конференція випускників програм наукового стажування у США. – К.: Стило, 2003. – С. 127–133.

4. Білорус О. Імперативи стратегії розвитку України в умовах глобалізації / О. Білорус // Політична думка. – 2001. – № 4. – С. 68–83.
5. Богачевська-Хом'як М. Плекаймо вміння розуміти різні культури / М. Богачевська-Хом'як // Слово і час. – 2001. – № 9 (489). – С. 5–7.
6. Богачевська-Хом'як М. Ідея школи в подвійній перспективі / М. Богачевська-Хом'як // Критика. – 2003. – № 3 (65). – С. 6–7.
7. Вербицкая Л. Программа «Интеграция» и задачи Федерального исследовательского университета / Л. Вербицкая // Alma mater. – 1999. – № 11. – С. 21–22.
8. Высшее образование в XXI веке: подходы и практические меры. Всемирный статистический обзор по высшему образованию 1980–1995 гг. ЮНЕСКО. – Париж, 5–9 октября 1998. – 158 с.
9. Глобальний бум засобів зв'язку // Кур'єр ЮНЕСКО. – 2000. – Квітень-травень. – С. 12–13.
10. Глузман А. В. Професійно-педагогічна підготовка студентів університету: теорія і опыт исследования / А. В. Глузман. – К.: Поиск-изд. агентство, 1998. – 252 с.
11. Дейлі Г. Е. Поза зростанням: економічна теорія сталого розвитку; пер. з англ. / Г. Е. Дейлі. – К.: Інтелсфера, 2002. – 312 с.
12. Дем'янчук О. Політичні та інституційні аспекти впровадження закордонних моделей освіти в Україні / О. Дем'янчук // Україна в сучасному світі: конференція випускників програм наукового стажування у США. – К.: Стилос, 2003. – С. 102–112.
13. Дем'янчук О. Управління університетами в умовах демократизації: державний і приватний сектори вищої освіти / О. Дем'янчук // Зміни у свідомості українського суспільства на зламі тисячоліть / Редкол.: С. Рябов та ін. – К.: Вид. дім «КМ Academia», 2001. – С. 11–18.
14. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: наук.-метод. посібник / І. А. Зязюн. – К.: МАУП, 2000. – 312 с.
15. Квієк М. Глобалізація і вища освіта / М. Квієк // Вища школа. – 2001. – № 4–5. – С. 107–117.
16. Квятковський С. Меморандум Європейської комісії «Навчання протягом усього життя» / С. Квятковський // Неперервна професійна освіта: теорія і практика: наук.-метод. журнал. – 2002. – Вип. 3 (7). – С. 11–19.
17. Коваленко Т. А. Законодательство о частных учебных заведениях в общей системе образовательных реформ XIX–XX вв.: первое приближение к проблеме / Т. А. Коваленко // Ученые записки Харьковского гуманитарного института «Народная украинская академия». – Харьков: Око, 1997. – С. 45–54.
18. Мацуура К. Коперникова революція / К. Мацуура // Кур'єр ЮНЕСКО. – 2000. – Квітень-травень. – С. 43.
19. Мещанинов О. П. Духовність професіонала в контексті концепції сталого розвитку особистості / О. П. Мещанинов // Наукові праці: наук.-метод. журнал. – Вип. 7. – Т. 20: Педагогічні науки. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2002. – С. 15–22.
20. Мінаков М. Університет: криза ідентичності / М. Мінаков // Критика. – 2003. – № 3 (65). – С. 8–15.
21. Моисеев Н. Н. Быть или не быть... человечеству? / Н. Н. Моисеев. – М.: Молодая гвардия, 1999. – 288 с.
22. Нечепоренко Л. С. Онтопедагогіка та інвайроментальна педагогіка: навч. посібник / Л. С. Нечепоренко. – Харків: Основа, 2001. – 238 с.
23. Освітні технології: навч.-метод. посібник / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін. – К.: А.С.К., 2001. – 256 с.
24. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті / С. О. Сисоєва, А. М. Алексюк, П. М. Воловик та ін. – К.: Віпол, 2001. – 502 с.
25. Пригожин И. Порядок из хаоса: новый диалог человека с природой; пер. с англ.; общ. ред. В. И. Аршинова, Ю. Л. Климантовича и Ю. В. Сачкова / И. Пригожин, И. Стенгерс. – М.: Прогресс, 1986. – 432 с.
26. Рябов С. Громадянське суспільство, політична культура та перспектива демократії / С. Рябов // Зміни у свідомості українського суспільства на зламі тисячоліть. – К.: Вид. дім «КМ Academia», 2001. – С. 183–185.
27. Соколов В. С. Стаття «ядром конденсации» / В. С. Соколов // Я – ФИЗТЕХ / сост.: Н. В. Карлов, Л. П. Скороварова, Н. Ф. Симонова. – М.: ЦентрКом, 1996. – С. 509–515.
28. Тацій В. Я. Кожний етап розвитку суспільства вимагає реформуваннями системи освіти / В. Я. Тацій // Вища школа. – 2001. – № 4–5. – С. 3–10.
29. Федорченко В. К. Стратегія розвитку освіти на порозі XXI століття (міжнародний аналітичний огляд) / В. К. Федорченко // Нові технології навчання: наук.-метод. збірник / Ред. кол.: В. О. Зайчук (гол. ред.), О. Я. Савченко та ін. – К.: НМЦ ВО, 2002. – Вип. 32. – С. 205–212.
30. Федотов А. Глобалістика – наука XXI в. / А. Федотов // Alma mater. – 1999. – № 11. – С. 39–41.

31. Ходаков В. Е. Высшее образование в Украине: взгляд со стороны и изнутри / В. Е. Ходаков. – Херсон: Олди-плюс, 2001. – 214 с.
32. Altbach Philip G. Higher Education and the WTO: Globalization Run Amok / Philip G. Altbach // International Higher Education. – 2001. – № 3.
33. Mason R. Globalizing Education: Trends and Applications / R. Mason. – London: Routledge Studies in Distance Education, 1998.
34. Sadlak J. Globalization and Concurrent Challenges for Higher Education / J. Sadlak // The globalization of higher education. – London: Open University Press, 1998. – P. 100–107.

УДК 378 (477):37.091

О. І. ЮХНО

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ У ПОЛІТЕХНІЧНИХ ІНСТИТУТАХ УКРАЇНИ (50– 80-ТІ РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ)

Розглянуто особливості організації навчального процесу в політехнічних інститутах у 50–80-х роках ХХ ст. Констатовано підвищення творчої активності студентів, зміцнення їх зв'язків з виробництвом, зростання наукових робіт експериментального характеру, появу нових форм науково-дослідної роботи майбутніх фахівців – студентських конструкторських бюро, лабораторій, майстерень тощо. З'ясовано, що від 60-х років одним із шляхів удосконалення ефективності навчального процесу було широке запровадження електронно-обчислювальних машин. Охарактеризовано процес організації виробничої практики, самостійної навчальної та науково-дослідної роботи студентів. Показано основні недоліки організації навчального процесу у політехнічних інститутах України в досліджуваний період.

Ключові слова: навчальний процес, політехнічний інститут, навчальні плани, спеціальність, фундаментальні науки, самостійна робота, виробнича практика, інженерні кадри, науково-технічний прогрес.

О. И. ЮХНО

ОРГАНИЗАЦИЯ УЧЕБНОГО ПРОЦЕССА В ПОЛИТЕХНИЧЕСКИХ ИНСТИТУТАХ УКРАИНЫ (50–80-Е ГОДЫ ХХ ВЕКА)

Рассмотрены особенности организации учебного процесса в политехнических институтах в 50–80-х годах ХХ в. Отображено повышение творческой активности студентов, укрепление их связей с производством, увеличение научных работ экспериментального характера, появление новых форм научно-исследовательской работы будущих специалистов – студенческих конструкторских бюро, лабораторий, мастерских и т. д. Установлено, что с 60-х годов одним из путей совершенствования эффективности учебного процесса, было широкое внедрение электронно-вычислительных машин. Охарактеризован процесс организации производственной практики, самостоятельной учебной и научно-исследовательской работы студентов. Показаны основные недостатки организации учебного процесса в политехнических институтах Украины в исследуемый период.

Ключевые слова: учебный процесс, политехнический институт, учебные планы, специальность, фундаментальные науки, самостоятельная работа, производственная практика, инженерные кадры, научно-технический прогресс.

O. I. YUCHNO

THE ORGANIZATION OF EDUCATIONAL PROCESS AT POLYTECHNIC INSTITUTES OF UKRAINE (1950S – 1980S)

In this article peculiarities of the organization of educational process at polytechnic institutes in the 1950s– 1980s have been considered. An increase in students' creative activity and number of scientific works of experimental character, strengthening of ties with production, emergence of new forms of scientific and research work of students – student's design offices, laboratories, workshops, etc was stated in the paper. It has been discovered that starting with the 1960s broad introduction of electronic computers was one of the ways of improvement of efficiency of educational process. The process of the organization of work practice, students'